

vlada.bak@gmail.com

Бакальчук В. О.

к.філос.н.,

Національний інститут стратегічних досліджень, Україна

КРЕАТИВНІ МІСТА В ПОЛІТИЦІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ МІСТ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ

АНОТАЦІЯ. Проаналізовано концепцію «креативного міста» крізь призму можливостей повоєнної відбудови міст України. Аналіз здійснено з урахуванням ролі тенденцій постіндустріальної економіки у формуванні міської політики, пріоритетних завдань фізичної реконструкції міст та стимулювання розвитку людського потенціалу міст.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: культурна та креативні індустрії, креативна економіка, людський потенціал, інклюзія, згуртовані громади.

Питання відбудови міст є однією з наймасштабніших викликів повоєнного відновлення України, вирішення якого лежить в системі координат тенденцій глобального економічного розвитку, євроінтеграційного поступу української держави та сталого розвитку українського суспільства. Водночас гострої актуальності потребує визначення концептуальних підходів до вироблення цілісної політики відновлення міст на національному рівні та відповідно до європейських політик інтегрованого сталого міського розвитку в Європі.

В Україні масштаби руйнувань спричинених агресією РФ завдали значних втрат як українським містам: їх інфраструктури, економічного та людського потенціалу. Військова агресія РФ призвела до деіндустріалізації колись потужних промислових міст сходу України. Підхід до розбудови креативних міст та орієнтація на креативний сектор економіки в міській політиці може стати відповіддю на нові комплексні виклики повоєнного відновлення міст.

Культура та креативність є одним із секторів світової економіки, що найшвидше розвивається з точки зору отримання доходу, створення робочих місць і надходження від експорту. Між 2002 і 2015 роками світовий експорт творчих товарів зріс приблизно з 200 мільярдів доларів США до 500 мільярдів доларів США [6, с 13]. Креативний сектор економіки ґрунтується на розвитку культурних та креативних індустрій (ККІ), який, зокрема, включає галузі аудіовізуальних та інтерактивних медіа; літературу і пресу; виконавські види мистецтва; образотворче мистецтво та ремесла; нематеріальну культурну спадщину; дизайнерські та творчі послуги; культурну спадщину та туристичну діяльність. Також, ККІ можуть включати ІТ сферу (програмне забезпечення, відеоігри), дослідження та розробки [7].

Формування політики відновлення міст водночас повинна враховувати не лише економічний потенціал ККІ, а також — її ролі у сприянні соціальної інклюзії та згуртованості міських громад. Міжнародний досвід реалізації політик відновлення/оновлення міст у США та Європі свідчить про наявність тісного взаємозв'язку між характером фізичної реконструкції, потенціалу громад та ролі культури в політиці відновлення міст.

У повоєнний період у європейських містах [2] потреба фізичної конструкції та реконструкції міст обумовлена потребами відбудови міст спричинених війною та висхідною потребою в житлі внаслідок повоєнного демографічного відновлення населення міст. Серед підходів реалізації фізичної конструкції та реконструкції міст тривалий період була політика соціального змішування — збереження просторового балансу між бідним і заможнішим населенням, що зумовлено намаганням уникнути соціальної сегрегації районів міст. Однак, політика соціального змішування лише в рамках фізичної реконструкції не призвела до очікуваних результатів «десеґрегації». Попри початкові очікування, соціальні мережі маргіналізованих

людей не покращилися в результаті фізичної близькості з більш заможними соціальними групами.

Чарльз Лендрі, автор концепції «креативного міста» відзначає [9, с. 163], що основним недоліком повоєнного відновлення міст у Європі був недооцінений внесок культури та креативного потенціалу у можливості відновлення міст. Відношення до культури як дотаційної сфери, орієнтація на масштабні проєкти будівництва та перебудови об'єктів культури призводили до значних економічних вливань, натомість ігнорувались «маргінальні» заходи та проєкти — експериментальні та інноваційні за своєю суттю, а також — орієнтовані на соціально незахищені групи міського населення.

Переорієнтація економічного розвитку міст на деіндустріалізацію та «творчий капітал» значно вплинули на політику оновлення міст. Показовим прикладом креативної деіндустріалізації економіки на національному рівні є політика М. Тетчер (прем'єр-міністр Великобританії) щодо ліквідації збиткової вугільної галузі й переорієнтацію шахтарських містечок на розвиток креативних індустрій. Вікторіанські котеджі, де поколіннями традиційно проживали шахтарські родини, були знесені. Натомість побудовані нові будинки як бюджетного, так й елітного типу. На закритих шахтах з'явилися нові промислові об'єкти, орієнтовані на креативні індустрії. Зокрема, в Йоркширі місцевою владою відкрита у 2007 році офісна будівля Barnsley Digital Media Centre для залучення високотехнологічних стартапів, а у сфері CDI (креативних цифрових індустрій) в місті працює понад 120 000 людей [4]. Переорієнтація на креативну індустрію сприяло економічному піднесенню депресивних колись шахтарських містечок.

Концепція «креативних міст» є результатом впливу постіндустріальної економіки на розвиток міської політики, як «міста орієнтовані на галузі, результати яких підлягають захисту відповідно до певної форми закону про інтелектуальну власність [7, с. 3], а також, що «економічний і культурний розвиток не є окремими, а можуть бути частиною більшого процесу розвитку міст» [5, с. 8].

В Україні сектор креативної економіки (креативні індустрії) у 2019 році згенерував 3,94 % доданої вартості в Україні (117 млрд грн), забезпечив роботою 352 тисяч людей, або 3,8 % усіх зайнятих осіб. Найкреативніші сектори за обсягом створеної доданої вартості — ІТ; реклама, маркетинг та PR; аудіовізуальний сектор; архітектура; видавнича справа. Експорт креативних послуг у 2019 році склав \$ 5,4 млрд і становив 30 % загального експорту послуг. Збільшення капіталу в секторах креативних індустрій на 1 грн призводить до збільшення загального ВВП на 1,9–2,2 грн. Програмування має найбільший мультиплікатор від зростання капіталу порівняно з усіма галузями [8].

Водночас вітчизняний сектор креативної індустрії зазнав значних втрат зумовлених пандемією та російською агресією, що передбачає необхідність впровадження держаних стимулів відновлення та інтенсифікацію його розвитку. Реалізація потенціалу креативної економіки в міській політиці повоєнного відновлення значною мірою залежить від формування сприятливого нормативно-правового поля розвитку ККІ на національному рівні.

У січні-березні 2022 року на 60 % зменшилася загальна кількість платників податків, а на 41 % — обсяг задекларованих доходів у сфері креативних індустрій проти аналогічного періоду 2021 року, а обсяги надходжень податку на прибуток у всіх секторах, крім ІТ, знизилися на 52 %. Однак, попри складнощі, в I кварталі 2022 року рівень податкових надходжень від креативної індустрії зріс на 16 % у порівнянні з показниками минулого року. 84 % коштів надійшло зі сфери ІТ, 7,2 % — від реклами [10].

На національному рівні відновлення та інтенсифікація розвитку креативних індустрій, зокрема його потенціалу у політиці відновлення міст залежить від створення сприятливої нормативно-правової бази захисту інтелектуальної власності (авторських прав, виплат роялті) та

стимулювання приватного сектору і філантропії. Натомість відповідно попередньому звіту готовності України до членства в ЄС [1, с. 24], узгодження України з *acquis* у сфері права інтелектуальної власності знаходиться на ранній стадії підготовки. Країна повинна продовжувати приведення свого законодавства у відповідність до *acquis* ЄС і, зокрема, покращити результати його виконання у цій сфері.

Значний потенціал використання креативної економіки у політиці відновлення українських міст має міжнародна муніципальна співпраця. У 2004 році ЮНЕСКО заснувала глобальну ініціативу «Мережі креативних міст» (UCCN) для сприяння співпраці з містами та між ними, які визначили креативність як стратегічний фактор для сталого розвитку міст. Станом на 2021 рік мережа налічує 295 міст у 90 країнах, які інвестують у культуру та креативність, а саме ремесла та народне мистецтво, дизайн, кіно, гастрономію, літературу, медіамистецтво та музику. До мережі креативних міст ЮНЕСКО увійшли три українських міста: як місто літератури ЮНЕСКО — Львів (з 2015 року) та Одеса (з 2019 року), в номінації місто музики ЮНЕСКО — Харків (з 2021 року). Участь у глобальній мережі креативних міст ЮНЕСКО (UCCN) сприяє обміну передовими практиками щодо: створення/виробництва та розповсюдження креативної діяльності, її товарів та послуг; розвитку центрів творчості та інновацій, розширення можливостей для творців та професіоналів сфери культури; покращення доступу та участі в культурному житті, особливо маргінальних уразливих груп та фізичних осіб [3, с. 15].

З часу повномасштабної військової агресії наявні форми міжнародного партнерства муніципалітетів стали інструментом значної гуманітарної підтримки міст побратимів в Україні. Міжнародне партнерство муніципалітетів також може стати й ефективним інструментом повоєнного відновлення міст. У серпні 2022 року підписано Меморандум з Eurocities (політичною платформою, що об'єднує органи місцевого самоврядування понад 150 найбільших міст Європи та понад 50 міст-партнерів) щодо підтримки відбудови українських міст.

Формування креативної міської економіки може стати пріоритетною в міжнародній муніципальній співпраці, оскільки найчастіше партнерські міста домовляються про співпрацю у сфері освіти, науки та культури, а також, економіки, підприємництва та інвестицій [11]. На часі розробка на рівні муніципальної влади візії повоєнного відновлення міст в рамках співпраці з містами-побратимами у секторі креативної економіки та реалізації на місцях принципів сталого розвитку європейських міст.

Попри наявний розвиток практик міжнародної муніципальної співпраці, в Україні наявна тенденція їх значної регіональної диспропорції. Так, серед регіонів України найактивніші у налагодженні міжнародного партнерства ті, які розташовані близько до кордонів з європейськими країнами, в першу чергу — Закарпатська, Львівська, Чернівецька та Одеська області, де на одну громаду, яка має партнерів за кордоном, припадає, в середньому, по 5–6 партнерств. Відтак, активізація міжнародної співпраці муніципалітетів сходу та півдня України є пріоритетною у порядку денному у політиці відновлення міст України.

Реалізація потенціалу міжмуніципальної співпраці у політиці відновлення міст передбачає забезпечення належного обсягу повноважень органів місцевої влади у реалізації власної стратегії міського розвитку та відновлення.

Розпад міських громад і втрати людського потенціалу міст актуалізують питання відновлення стійких міських громад у політиці повоєнного відновлення України. Креативна економіка має значний ресурс стійкості, гнучкості та потенціал відновлення. Потенціал креативної економіки для політики відновлення міст полягає з одного боку — можливості економічного відновлення міст, з іншого — відновлення людського капіталу. Підтримка локальних проєктів та ініціатив міської політики спрямованих на соціальну інклюзію є умовою відновлення людського потенціалу міст та формування сталих міських громад.

Відтак, повоєнна відбудова міста передбачає реалізацію заходів з одного боку — спрямованих на відбудову і відновлення «твердої» інфраструктури міста (будівель, соціальної та культурної інфраструктури, транспорту), з іншого — інвестиції у розбудову «м'якої» інфраструктури (людського потенціалу та сталих громад, які спроможні забезпечити розвиток і процвітання цих міст). Політика відбудови міст, які більшою мірою постраждали від російської агресії вимагає врахування питань соціальної інклюзії як у плануванні фізичної реконструкції, так й інвестицій у розвиток людського потенціалу, формування нової культури громад відновлених міст на основі політики згуртованості та відкритості громад до структурних змін.

Ефективне сприяння розвитку креативних і культурних індустрій (ККІ) може стати оптимальним підходом повоєнного відродження та відбудови міст, їх економічного зростання та соціальної інтеграції. Міська політика, що опирається на креативну індустрію є результатом встановлення міцних партнерських відносин між різними рівнями державної влади, місцевою економікою та міжнародної співпраці.

Література

1. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union (Brussels, 1.2.2023). 67 p. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf (дата звернення: 27.02.2022).
2. Keresztély K. Urban Renewal as a Challenge for European Urban Development in the 21st century. *CITEGO*. 2016. URL: https://www.citego.org/bdf_fiche-document-532_en.html (дата звернення: 15.02.2022).
3. Matovic M., Hernani A. M., Salvador del Valle R. S. *Mapping creativity driven cities: 12 good practices from UNESCO Creative Cities Network*. Bilbao: Deusto Cities Lab KatedraUniversity of Deusto, 2018. 68p. URL: https://www.academia.edu/37680359/Mapping_creativity_driven_cities_12_good_practices_from_UNESCO_Creative_Cities_Network?email_work_card=title (дата звернення: 03.03.2022).
4. Sandle P. In mining ruins left by Thatcher, new economy struggles. *Reuters*. April 12, 2013. URL: <https://www.reuters.com/article/britain-thatcher-coal-idUSL5N0CW2I020130412> (дата звернення: 27.02.2022).
5. The Creative Economy: Key Concepts and Literature Review Highlights (2013). Edited by the Policy Research Group. May 2013. Canadian Heritage — PCH. 50 p. URL: https://cch.novascotia.ca/sites/default/files/inline/documents/creative-economy-synthesis_201305.pdf (дата звернення: 04.03.2022).
6. UNESCO and World Bank. *Cities, Culture, Creativity: Using Culture and Creativity for Sustainable Urban Development and Inclusive Growth*. Washington DC, 2021. 112p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/104121621556036559/pdf/Cities-Culture-Creativity-Leveraging-Culture-and-Creativity-for-Sustainable-Urban-Development-and-Inclusive-Growth.pdf> (дата звернення: 25.02.2022).
7. Wu W. Dynamic Cities and Creative Clusters. *World Bank Policy Research Working Paper 3509*, February 2005. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/8863/WPS3509.txt?sequence=2&isAllowed=y> (дата звернення: 05.03.2022).
8. Креативні індустрії: вплив на розвиток економіки України (2021). URL: <https://kse.ua/ua/kse-research/kreativni-industriyi-vpliv-na-rozvitok-ekonomiki-ukrayini/> (дата звернення: 02.03.2022).
9. Лендрі Ч. Креативне містотворення: його сила та можливості». Харків: Фоліо, 2020.
10. МКІП. (2022) Податкові надходження у сфері креативних індустрій в Україні: I квартал 2022 vs I квартал 2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1XM6XO2zZMbiPhdUCuCUcOpUg13jEVbYh/view> (дата звернення: 07.03.2022).
11. Прозорі міста. Допоміжні інструменти для ОМС у налагодженні партнерства із закордонними муніципалітетами. 28 грудня 2022. URL: <https://transparentcities.in.ua/articles/dopomizhni-instrumenty-dlia-oms-ulalahodzhenni-partnerstv-iz-zakordonnyumu-munitsypalitetamy> (дата звернення: 28.02.2022).